

PAVKOVIĆ, ALEKSANDAR. 2025.
OGLEDI O OTCEPLJENJU. BEOGRAD: ARHIPELAG;
INSTITUT ZA EVROPSKE STUDIJE, 261 STR.
ISBN 978-86-523-0438-7

Одабир радова Александра Павковића, објављених у *Оледима о отцепљењу*, представља успешан приказ основних теорија у датој области, чији је фокус примарно усмерен на разарање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Упркос томе што је књига, пре свега, сврсисходно штиво за студенте политикологије, права и сродних дисциплина, она може заинтересовати и све ауторе који се баве питањем етничких конфликата и подстаћи даља критичка размишљања у том пољу.

Обједињењем реалних, идеалтипских и хипотетичких примера ова публикација отвара увид у методолошки и тематски распон студија о отцепљењу, што је њен основни квалитет, али и изванредан недостатак у погледу очекивања садржајне доследности. Књига, у свом додатку, поставља незаобилазна етичка питања о импликацијама патриотизма на могуће учешће у рату – самоодбрани, у случају сукоба вредности на линији љубави према домовини и правди, чиме додатно нуди увиде у мотиве друштвеног деловања при процесу мобилизације становништва за отцепљење. Након кратке уводне речи, кроз три целине изложено је укупно једанаест научних радова, иза којих следе поменути додатак и ауторски поговор, са освртом на теоријски допринос Харија Берана (1935–2021) и Петра Радана *теоријама о отцепљењу*.

Почетно поглавље, интердисциплинарног оквира, за циљ има појашњење „спорног” појма (стр. 7), поређењем *рестриктивних* и *јермисивних* дефиниција отцепљења, које омогућавају и накнадна критичка проматрања закључака аутора, а декларације о независности такође се дефинишу као интересно подручје огледа. Павковић илуструје да *јермисивне* дефиниције показују знатно шири обухват политичких процеса покренутих променама територијалног интегритета матичних држава

услед сецесионистичког деловања мобилизованог становништва (стр. 10–12). Аутор показује да *рестриктивне* дефиниције, са друге стране, под термином *ошцејљење* не подразумевају случајеве једностраног иступања праћеног раздруживањем иницијалне државе, као ни споразумна решења о независности (стр. 8–10), а будући да би оне тиме значајно ограничиле издвојени предмет посматрања и могућност његове даље међународно-правне регулације, одбачене су у формулацији полазних теоријских ставовишта изложених радова. Павковићеви *ојледи* у том погледу рефлектују изван нормативни оптимизам, усаглашен са тежњама појединих правних теоретичара да, као што је то учињено у случају деколонизације, дођу до општеприхваћених правних норми о отцепљењу.

Најсадржајнији сегмент књиге чини друго поглавље, уз компарацију случајева отцепљења и његових покушаја, која је базирана на поређењу основа друштвене мобилизације становништва за отцепљење, а не на принципу истоветности датог статуса покрета, чији се исходи делања, сходно томе, контрастирају. Поједине територије Балканског полуострва и Кавказа налазе се у најприоритетнијем средишту интересовања, а поред се примери Српске Крајине и Абхазије, Црне Горе и Каталоније, Косова и Чеченије, уз закључно проматрање ширења геополитичке моћи Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, посредством подржавања, односно гушења, сецесионистичких покрета изван територијалних граница ових светских сила, где долази до борбе за превласт.

Први део овог поглавља, посматран у целини, детаљније се бави случајем независности Републике Хрватске, кроз ширу историјску призму, са почетном тачком ослобођења балканског региона од Османског царства, и завршном која отвара питање *рекурзивној* отцепљења (отцепљења након иницијалног отцепљења) Српске Крајине. Текст о државотворним процесима на Балкану у последња два века, који је први изложен у поглављу, омогућава веома широку примену појма *ошцејљење* захватом нација у настајању, али уједно обезбеђује контекст разумевања разарања СФРЈ, чији крајњи резултат се посматра као недовршен (стр. 55–56), што изложене теоријске поставке разликује од бројних концептуалних оквира са статичним основама, неприлагођеним процесуалном карактеру друштвенополитичких дешавања. Анализом отцепљења и њихових *рекурзивних* појава, аутор уочава тежњу међународних тела да задрже територијалне границе новонастајућих нација по њиховом иницијалном отцепљењу од СФРЈ – по чему се *косовско ишћење* издваја као изузетак.

Наредни текст, позивањем на теорију Монике Дафи Тофт (стр. 60–61), образлаже извесност избијања оружаних сукоба у околностима када територија има подједнак фундаментални значај за постојећу нацију, као и за етничку групу у отцепљењу, најчешће већински концентрисану у одређеној географској области. Наводе се примери Абхазије и Српске Крајине, од којих је први успешност постигао захваљујући постојаности

институционалних капацитета, јер је Абхазија већ чинила аутономну јединицу Грузије у саставу СССР-а, док је други резултовао неуспехом због зависности територијалне јединице од Републике Србије, ослабљене санкцијама (стр. 72).

У следећем раду, најуспешнијим поредбеним примером поглавља, анализом услова црногорске и каталонске борбе за независност, чији се исходи разликују, указује се на то да постојање двојног идентитета грађана, у циљу мобилизације становништва за отцепљење, може бити превазиђено европеизацијом сецесионистичких захтева (стр. 84).

Претпоследњи рад поглавља пореди политику Општенародног конгреса чеченског народа, вођену од стране Џохара Дудајева, и политику Демократског савеза Косова на челу са Ибрахимом Руговом, како би анализирао разлоге присуства и одсуства насиља у спровођењу сецесионистичких тежњи. Посеже се за одговором изван структуралних фактора, проматрањем значаја личности лидера, међутим, већ и летимичан поглед на биографију Ибрахима Ругове, читаоце враћа на ширу друштвенополитичку слику – помиње се постављање косовских Албанаца на значајне позиције у друштву, запажено улагање у развој регионалне, косовско-метохијске књижевности албанског народа и одсуство дискриминације косовских Албанаца све до краја осамдесетих година двадесетог века (стр. 114). Аутор ипак, са правом, оставља наведено питање отвореним, док последњи текст у овом поглављу пажњу преусмерава на спољашње факторе отцепљења, анализом утицајности Руске Федерације и Сједињених Америчких Држава.

Треће поглавље, које би садржински могло претходити другом, враћа се нормативним теоријама о отцепљењу. У овом сегменту проблематизује се *морално право држава на ошцељљење* као референтна тачка процене оправданости отцепљења, уз тежњу да се поменуто вредновање усмери на узроке и последице сецесионистичких тежњи (стр. 147). Затим се преиспитује учинковитост *нормативних теорија о ошцељљењу* по питању разумевања *рекурзивних* отцепљења подстакнутих распадом СФРЈ, кроз примере опозитних закључака који произлазе из ове анализе. Павковић сматра да *демократска теорија политичкој самоопредељења* Харија Берана, заговарањем права *заробљених мањина* да се отцепе од настајуће државе, представља најадекватније постојеће мерило основаности отцепљења, сматрајући њеним додатним квалитетом усмереност на узроке конфликта (стр. 169). Поставља се и питање услова у којима се кршење начела већине и једнаких права грађана матичне либерално-демократске државе може сматрати оправданим поступањем у сврху постизања отцепљења. На тај начин, аутор право на политичку слободу поставља испред идентитетских и економских интереса матичне државе, сматрајући да њихово остварење не допушта ускраћивање поменуте слободе (стр. 195), ипак, уз наглашавање могућности инструментализације положаја жртве.

Завршни текст у трећем поглављу, проблематизујући теорију Александера Вента о *свејској држави*, која криминализује отцепљење у случају хипотетичког постизања оваквог глобалног устројства, разоткрива њена реторичка средства. Тематски изложени филозофски екскурси, одудара од средишњег садржаја књиге који се, за разлику од Вентовог проматрања, не бави могућим катастрофалним импликацијама технолошког напретка по будућност ратовања и предлозима решења те проблематике, већ има ретроспективни карактер.

Додатни текст о патриотизму и друштвеном поступању, задржавајући се у области етике као снажна завршна реч, представља инспиративан приступ тематици етничких и националних сукоба. Ова књига тиме подстиче дискусију и интересовање читалаца за *теорије о отицељењу*, које у српском издаваштву нису изразито заступљене, нудећи сажета појашњења комплексних политичких процеса насталих разарањем СФРЈ и распадом СССР-а. Значењски шум продукован тематским здруживањем реалних примера етничких конфликта и теорије о могућности отцепљења од *свејске државе*, указује на неопходност интердисциплинарног приступа проблематици отцепљења и на ограничења великих теорија да објасне делатне капацитете индивидуа, њихове интенције, као и раскорак између утопијских тежњи за *свејском државом* и тренутног друштвенополитичког устројства, које таквим теоријским оријентацијама задаје статус фикције.